

از: ج- پ- ژوکف

G. P. Zhokcv

ترجمه: دکتر محمود حیدریان

اصول اساسی حقوق فضا

گسترش کشتیرانی در زمان خود باعث تدوین قوانین دریائی گردید و پیشرفت مسافرت‌های هوائی لزوم مقررات هوائی را ایجاب نمود . موفقیت‌های شکفت‌انگیزی که در مدت زمانی بسیار کوتاه و بیسابقه در تجسسات و کشفیات کائنات عالم نصیب بشر گردیده است لزوم تدوین حقوق فضائی را کاملاً محسوس می‌نماید .

تعریف : - حقوق فضا عبارت از مجموع مقررات و قوانین بین‌المللی است که بر روابط دول با یکدیگر و روابط آنها با سازمانهای بین‌المللی که در زمینه تحقیقات فضائی عمل می‌کنند حاکم است و نیز تدوین یک سلسله قوانین بین‌المللی بر اساس اصول حقوق بین‌المللی که ناظر فضای ماوراء جو و دیگر کرات آسمانی باشد ایجاب می‌نماید . باید در نظر داشت که دولتها برای دست یافتن به فضا باید یکدیگر رقابت دارند و از این جهت مشمول قوانین داخلی خود می‌شوند .

بهر حال پیشرفت تجسسات فضائی چه از طریق یک کشور و چه از طریق فعالیت‌های مشترك دولتها صورت پذیرد محتاج به یک سلسله مقررات بین‌المللی است که بر موازین حقوق بین‌الملل استوار باشد . (البته در صورتی که فعالیت‌های مزبور از طریق تشکیلات بین‌المللی صورت پذیرد) . تاکنون تعداد قابل توجهی اسناد و مدارک بین‌المللی در مورد روابط بین دول و تحقیقات و اکتشافات فضائی تنظیم شده است که با (پیمان اصول حاکمه

بر فعالیت‌های دول در تجسّسات و استفاده از فضای ماوراء جو^۱ آغاز می‌شود و شامل ماه و سیارات و دیگر کرات می‌گردد.

این پیمان در بیست و یکمین اجلاس^۲ مجمع عمومی سازمان ملل در ۱۹ دسامبر ۱۹۶۶ تنظیم گردید و برای امضاء و تصویب تمام ملل در ۲۷ دسامبر ۱۹۶۷ آماده شده.^۲ نکته مهم این قرارداد مربوط به حوزه عملیات آنست که شامل تمام قضایعنی ماه و دیگر کرات است. اصول حقوقی که در اعلامیه ۱۹۶۲ مجمع عمومی سازمان ملل در ۱۳ دسامبر - ۱۹۶۲ تدوین گردید مشمول فضا و کرات آسمانی می‌گردد. اگرچه در عنوان اعلامیه و بعضی مواد آن ذکرى از اجسام سماوی بعمل نیامده با اینحال در مورد موضوع فوق هیچگونه تردیدی وجود ندارد. ولی بهر جهت برای برطرف کردن هر تردیدی در این زمینه معاهده از اصولی سخن می‌گوید که دول در فعالیت‌های اکتشافی و استفاده خود از فضای ماوراء جو من جمله ماه و دیگر کرات باید از آن تبعیت کنند.

آنچه صریحاً در معاهده بیان شده و توسعه و تکامل یافته اصول حقوقی است که در اعلامیه مجمع عمومی در ۱۳ دسامبر ۱۹۶۵ و قرارداد ۵ اوت ۱۹۶۳ مسکو و قرارداد ۱۸۸۴ مجمع عمومی سازمان ملل در ۱۷ اکتبر ۱۹۶۳ بتصویب رسیده است. بعضی نکات بخصوص نیز در معاهده در نظر گرفته شده است.

معاهده ۱۹۶۷ بدون شك گام مؤثری بسوی تدوین مقررات و قوانین فضائی می‌باشد. قدم بعدی به‌اجراء گذاردن حقوق بین‌الملل در مورد مسائلی است که در حین تجسّسات فضائی ممکن است پیش بیاید. طبق دستورات مجمع عمومی سازمان ملل^۲ کمیسیونی برای رسیدگی به استفاده از فضا در زمان صلح و سو کمیسیونی برای امور حقوقی چندین سال است که در تدوین

1- Threaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space.

۲- یکی از مهمترین اقدامات برای انعقاد معاهده حقوق فضا قبول نمودن اعلامیه هیجدهمین اجلاس^۲ مجمع عمومی سازمان ملل در ۱۳ دسامبر ۱۹۶۲ است. مفاد اعلامیه عبارت است از اصول حقوقی حاکم بر فعالیت‌های دول در تجسّسات و استفاده از فضای ماوراء جو. مقدم بر این اعلامیه در ۵ اوت همان سال معاهده دیگری در مسکو با امضاء رسیده بود که آزمایشات هسته‌ای را در جو و در فضا و زیر آبها ممنوع می‌کرد و نیز موافقت‌نامه دیگری که بین معالک متحده آمریکا و جماهیر شوروی با امضاء رسیده که آنها را ازین تاب کشتی‌های فضائی که حامل سلاح‌های هسته‌ای و یا هراساچی که قدرت تخریبی عظیم داشته باشد بر حذر می‌داشت. این معاهده در ۱۳ اکتبر ۱۹۶۳ در موافقت‌نامه شماره ۱۸۸۴ در هیجدهمین اجلاس^۲ مجمع عمومی سازمان ملل مورد تأیید قرار گرفت، همچنین در سال ۱۹۶۳ کنفرانس فوق‌العاده‌ای مدیریت رادیو تصمیم مهمی اتخاذ کرد بدین معنی که بعضی از امواج راپه سرویس رادیویی فضائی تخصیص داد (این تصمیم از ۱ ژانویه ۱۹۶۵ به‌مورد اجراء گذارده شد).

ضمناً تعداد قابل ملاحظه‌ای موافقت‌های دو جانبه و یا چند جانبه در باره همکاری‌های فنی و علمی در تحقیقات فضائی نیز می‌توان به لیست فوق اضافه کرد.

۳- عهدنامه‌های مجمع عمومی سازمان ملل - شماره ۱۸۰۲، ۱۹۶۳ و شماره ۲۲۲۲.

و تنظیم متن قرارداد در زمینه مسؤلیت درمورد زیانهای که ممکن است بوسیله اجسام پرتاب شده درفضا بوجود آید مطالعه میکنند .

درعهدنامه ۲۲۲۲ بیست و یکمین اجلاس^۱ مجمع عمومی سازمان ملل در ۱۹ دسامبر ۱۹۶۶ از « کمیسیون رسیدگی به استفاده ازفضا در زمان صلح^۱ » درخواست شد که توضیحی درمورد استفاده از فضا و کرات آسمانی بهمجمع داده شود و همچنین عواقب مختلف ارتباطات فضائی مورد مطالعه قرارگیرد . سرانجام قرارداد بین المللی اصول اساسی حاکم بر فعالیت های دول درتجسبات و استفاده از فضا که نتیجه تلاش های چندین ساله اتحاد جماهیر شوروی است منعقدشد . قرارداد فوق بعداز آنکه بتصویب پنج دولت بزرگ از جمله جماهیر شوروی ، ممالک متحده آمریکا و بریتانیا رسید از تاریخ ۱۰ اکتبر ۱۹۶۷ بمورد اجراء گذارده شد . در ۱۹ دسامبر ۱۹۶۷ مجمع عمومی سازمان ملل باتفاق آراء موافقت نامه^۲ : نجات فضا نوردان ، مراجعت دادن فضا نوردان و مراجعت دادن اجسام پرتاب شده در فضا را بتصویب رساند . این موافقت نامه در يك زمان درمسکو ، واشنگتن ولندن در ۲۳ آوریل ۱۹۶۷ بامضاء رسید .

دهمین سالگرد تجسبات فضائی با قبول اولین مجموعه قوانین بین المللی فضائی آغازشد . اصول اساسی حقوق فضا که تا امروز بنیاد نهاده شده بشرح زیر است :

- ۱- آزادی تجسبات و استفاده ازفضا و کرات آسمانی .
- ۲- عدم انحصار فضای ماوراء جو و دیگر کرات آسمانی .
- ۳- تجسبات و استفاده ازفضا باید برطبق اصول اساسی حقوق بین المللی و اصول اساسی منشور سازمان ملل باشد .
- ۴- غیر نظامی نمودن نسبی فضا و غیر نظامی نمودن کامل کرات آسمانی .
- ۵- حفظ و نگهداری اجسام پرتاب شده در فضا توسط دولتی که اجسام باو تعلق داشته است .

۶- دول مسؤل فعالیت های ملی خود در فضا هستند و این شامل خساراتی است که ممکن است بوسیله اجسام پرتاب شده درفضا بوجود آید .

۷- اجتناب از آزمایشاتی که ممکن است بعداً عواقب مضرى در فضا یا کرات بوجود بیاورند .

۸- همکاری و کمک به کارکنان فضا نوردی درصورت بروز تصادف ، خطر ، و درمواقف اضطراری یا فرود آمدن اجباری درمحللی که قبلاً پیش بینی نشده بوده است .

۹- توسعه همکاری بین المللی درتجسبات صلح آمیز و استفاده ازفضا و کرات آسمانی . اصول حقوقی فضا شامل اکثر مقررات عرف ، نزاکت بین المللی و رفتاری است که دول باید در فعالیت های فضائی خود آنها را مراعات کنند . این مقررات مختصات حقوق فضا را بعنوان شعبه ای مستقل از حقوق بین الملل^۲ معین می نماید و مشخصات اصلی مقررات بعدی را که

1- Committee on the Peaceful Use of Outer Space.

۲- منظور حقوق فضا می باشد .

مربوط به روابط خاصی بین دول در فعالیت های فضائی آنها می باشد تعیین میکند . دول حق دارند در مورد تجسّات صلح آمیز خود در فضا هر نوع موافقت نامهای را تدوین نمایند ولی در هر حال چنین موافقت نامه هایی نباید مخالف و مغایر مقررات اصلی حقوق فضائی باشد . نکته مهم در این زمینه تجزیه و تحلیل مفاد هر یک از اصول مذکور در فوق می باشد .

آزادی تحقیقات و استفاده از فضای ماوراء جو و کرات آسمانی

در معاهده ذکر شده است که : « تحقیقات و استفاده از فضا یعنی ماه و دیگر کرات آسمانی باید بِنفع تمام ممالک دنیا و بدون توجه به موقعیت و توسعه اقتصادی و اجتماعی آنها باشد و بعنوان قلمرو حاکمیت تمام بشر محسوب گردد » .

« فضای ماوراء جو » که شامل ماه و دیگر کرات آسمانی است باید برای تجسس و استفاده برای گان و بدون هیچ نوع تبعیضی در اختیار تمام ملل بر مبنای تساوی و بر طبق حقوق بین الملل قرار گیرد و دسترسی بتمام نواحی از کرات آسمانی آزاد باشد .

« تجسّات علمی در فضا یعنی ماه و کرات دیگر باید آزاد باشد و ملل باید در تسهیل و تشویق همکاری بین المللی در چنین تجسّاتی کوشا باشند » . (ماده ۱)

این درخواست که تجسّات و استفاده از فضا و کرات باید برای نفع و استفاده تمام ممالک باشد بخصوص بسیار مهم است . برای تجسّات و استفاده از فضا ملل باید در درجه اول به این اصل توجه داشته باشند . مهمتر آنکه مقصود از کلمه « تجسس » تحقیقات و فعالیت های علمی بمنظور کشف اسرار عالم است . پژوهش های علمی راه را برای استفاده عملی از فضاء ماوراء جو و کرات آسمانی هموار میسازد .

موقعیت های علمی و تکنولوژی در زمینه های مربوط به تحقیقات فضائی موجب فراهم آوردن اقدامات عملی برای استفاده از فضا مخصوصاً در مورد ارتباطات فضائی و رادیویی و هواشناسی گردیده است . تجسّات علمی فضائی و بکار بردن نتایج آن منجر به توسعه تفاهم بیشتر و ارتباط نزدیکتر بین ملل و نیز مفید بحال عموم خواهد بود . بدین دلیل است که معاهده صریحاً تجسّات و استفاده از فضا را « قلمرو حاکمیت تمام بشر » تلقی میکند .

شرایط وابسته به اکتشافات فضائی و کرات آسمانی که بِنفع و مورد علاقه و بهره تمام ممالک باشد حائز کمال اهمیت است . این شرایط مطابق سرآغاز معاهد چنین است که آینده درخشانی برای بشر جهت نفوذ به اعماق فضا را فراهم می آورد و موجب افزایش علاقه بشری برای توسعه و پیشرفت در اکتشافات و استفاده صلح آمیز از فضا می شود . احتیاج به تجسس و استفاده از فضا را که بِنفع تمام ملل باشد روشن میسازد ، آرزوی توسعه همکاری بیشتر بین المللی را هم از جنبه علمی و هم از جنبه حقوقی برای تجسس و استفاده صلح آمیز از فضا تعیین میکند ، و نیز اعتماد به چنین همکاری را که موجب تفاهم بیشتر و دوستی صمیمانه تر بین ملل و دول میشود تأکید می نماید .

تمام این شرایط اجمالاً توسعه و پیشرفت اصول اساسی قوانین و حقوق فضا را نشان می‌دهد، فقط درچنین شرایط عمومی میتوان شیوه صحیح ارزش و اهمیت آزادی دراکتشاف و استفاده از فضا و کرات را ملاحظه کرد.

آزادی اکتشاف و استفاده از فضا و کرات در درجه اول به معنی آنست که تمام ملل حق پرتاب اجسام به فضا را دارا هستند.

اولین قمر مصنوعی کره زمین که توسط اتحاد جماهیر شوروی در ۴ اکتبر ۱۹۵۷ به فضا پرتاب گردید، پروازهای عملی فضائی را افتتاح نمود، این عمل متکی بشناسائی این حقیقت است که اکتشافات و استفاده از کائنات و عالم لایتناهی باید برای بهره و نفع تمام ملل دنیا باشد و این محیط جدید فعالیت بشر باید بعنوان «قلمرو حاکمیت تمام بشر» شناخته شود. از آنجا که تمام ملل، مستقل و مساوی هستند فضا بروی کلیه ملل بدون هیچگونه تبعیضی بر پایه تساوی کامل برای اکتشاف باز است. اعطای حق آزادی بکلیه ملل برای تجسّسات آزادانه در فضا بمعنای شناسائی حقوق ویژه ای برای آنها نمیشد بلکه الزاماتی را هم از طرف آنها ایجاب می‌نماید زیرا، آزادی تحقیق و استفاده از فضا مستلزم آنست که ملل یکدیگر را از تحقیق باز ندارند و مزاحم یکدیگر نشوند.

بعبارت دیگر به حقوق و علائق و نفع یکدیگر در فضا و با کرات آسمانی باید احترام قائل باشند در همین حال در فضا ویا در سطح کرات، سفائن فضائی و کارکنان آنها فقط مطیع قانون و اوامر ملت و دولت‌های متبوع خود میباشند.

بنابراین وظیفه هر کشوری است که در حین پرواز اجسام پرتاب شده متعلق بکشور های خارجی هیچ مانعی در فضا ایجاد نکند. قبول اصل کنترل انحصاری و صلاحیت قضائی کشور پرتاب کننده نسبت به اجسام پرتاب شده به فضا و سر نشینان آنها در حین پرواز موجب می‌شود که تمام دولت‌ها در زمینه اکتشافات فضائی و استفاده از فضا از حقوق مساوی برخوردار شوند و این موضوع تضمینی در برابر سوء استفاده از آزادی اکتشافات فضائی خواهد بود.

اصل آزادی تجسّسات و استفاده از فضا و کرات آسمانی بصورت جهانی پذیرفته و شناخته شده است و در سه مورد ذیل عملاً ایفاگر فعالیت‌های فضائی میگردد.

- ۱- تحقیقات علمی در ماوراء جو.
- ۲- پروازهای فضائی یا سر نشین.
- ۳- قراردادن اقمار مصنوعی بدور زمین بمنظور استفاده های رادیویی، تلویزیونی، هواشناسی و دریانوردی.

دول در درجه اول بر مبنای استفاده ملی دست به پژوهش‌های فضائی می‌زنند اما وسعت حوزه عمل و مسائل تحقیقات فضائی و مشکلاتی که با آن روبرو می‌شوند همکاری دول را ضروری می‌سازد و در نتیجه موجب اتحاد علمی، تکنیکی (فنی) و قدرتهای مادی و منابع آنها می‌گردد.

باید توجه داشت که ماده اول قرارداد مشوق دول در امر تسهیل همکاری بین المللی در تجسسات فضائی یعنی ماه و دیگر کرات آسمانی است.

اتحاد جماهیر شوروی همکاری بین المللی را در تجسسات فضائی صلح آمیز بسیار مهم تلقی میکند و از طریق سازمان ملل و دیگر سازمانهای بین المللی در این زمینه بر مبنای دوجانبه و یا چند جانبه کوشش و فعالیت مینماید.

اسناد بین المللی حاکم بر فعالیت های دول ، مرز بین فضای جو (که در قلمرو فضائی دولت مربوطه می باشد) و فضای ماوراء جو (که برای اکتشافات فضائی کلید دول آزاد است) را مشخص نمی کند .

چنین مرزهایی در آینده بر مبنای موافقت نامه های صحیح چند جانبه ای که مطابق با مقررات عرفی و با حقوق بین المللی باشد باید تدوین و تصویب شوند .^۲

عدم تصرف و تخصیص فضا و کرات آسمانی

پیمان فضا اصلی را که شناسائی جهانی دارد تأمین و تضمین می کند یعنی متذکر میشود که « ماوراء جو که شامل ماه و دیگر کرات آسمانی است چه از طریق استفاده ، و چه از طریق ادعای مالکیت وجه از طریق اشغال و یا هر نوع تصرفات دیگر اختصاص بهیچ ملتی ندارد (ماده II) .

بنابراین هر امکانی را که موجب تضاحب ماه و دیگر کرات توسط ملل ، افراد ، و یا شرکتها شود مانع می گردد و از نقطه نظر حقوق فضا فروش اراضی در کرات آسمانی توسط شرکتهای مستغلاتی چنانکه در بعضی ممالک صورت گرفته است مطلقاً غیر مجاز است^۳ در حالیکه

1- See V.S. Vereshchagin, « Legal Forms & The Soviet Union's International Co-operation in the Peaceful Expeloration & Outer Spacs », Sovietstate and Law No1, 1967.

تحت عنوان

لوايح حقوقی اتحاد جماهیر شوروی در باره همکاری بین المللی در تجسسات صلح آمیز فضائی (از مجله دولت و قانون نمره ۱ ۱۹۶۷) .

۲- نظریات مؤلف را در این زمینه می توان در مقاله ای تحت عنوان « پروازهای فضائی و مسأله مرزهای فضائی قلمرو حاکمیت » در جلد دوم مجله فوق مطالعه نمود .

« Space Flights and The Problem of The Altitudinal Frontiers of Sovereignty »

۳- بر اساس گزارش مطبوعات خارجی متجاوز از ۴۵۰۰ نفر از اتباع ممالک متحده امریکا تا آخر سال ۱۹۶۵ اراضی در ماه را با نرخ هکتاری يك دلار خریداری کرده اند ، نرخ سهام این شرکتها که به این قبیل معاملات اشتغال دارند در بورس دیده می شود و هر موقعیتی که در تحقیقات فضائی کسب می شود افزایش نرخ سهام را نشان می دهد . در زاین بازرگانی جسور اقدام به فروش اراضی مریخ کرد . بنا بر این اتفاقی نبوده است که در موافقت نامه که توسط کمیته شماره ۳ گروه کارکنان مؤسسه بین المللی حقوق فضا در سال ۱۹۶۶ طرح شده است متذکر شده که کرات آسمانی و یا قسمتهائی از آنها تحت تابعیت هیچ کشوری نبود ، و ادعای مالکیت بر آن بوسیله اشغال و یا بهر ترتیب دیگر جایز نیست ،

حقوقدانان شوروی تمام مدت مخالف تصرف و تخصیص ملی فضا، ماه و دیگر کرات آسمانی بوده‌اند، نظریه اولیه که میان حقوق دانهای آمریکائی رواج داشت حاکی از آن بود که ادعای مالکیت و گسترش آنرا بر ماوراء جو و تصاحب کرات آسمانی کاملاً ممکن میدانست. بحث‌های زیادی راجع به شرایط اساسی برای مالکیت کرات آسمانی در آثار و نوشته‌های حقوقی آمریکا تا سال ۱۹۶۰ ادامه داشت. ولی بعد از آنکه **لونیای Lunik2** در سال ۱۹۵۹ پرچمی از شوروی به ماه برد و **لونیای ۳** پشت مخفی ماه را عکسبرداری کرد تصاحب ملی کرات آسمانی بنظر غیر ممکن آمد و این نظریه اخیر در نوشته‌های حقوق دانهای آمریکائی موقعیت محکمتری یافت.^۱

نویسندگان غربی بیشتر اوقات بدون هیچ زمینه این سؤال را مطرح میکنند « حق مالکیت فضا، بیک سازمان بین‌المللی انتقال داده شود. حقوقدان مشهور انگلیسی سی. ویلفرد جنکنز (که در قضاوت و نتیجه‌گیری‌هایش بسیار محتاط است مینویسد: چنین بنظر میرسد که سازمان ملل باید از طرف تمام جامعه بشری متصرف فضا شناخته شود).^۲

در حال حاضر با تجاری که ما نسبت به مالکیت زمین داریم چنین امکاناتی را رد نمیکنند زیرا (قطب جنوب) هنوز هم تحت حاکمیت و اداره بین‌المللی در نیامده است. پیمان قطب جنوب ۱۹۵۹ فقط دعوت و حضور در جلسات مشورتی را فراهم میکند، مشاوره در مورد کرات آسمانی نیز کاملاً قابل پذیرش است.

تردیدی نیست که برای هم‌آهنگ نمودن فعالیت کشورهای ذی‌علاقه در مورد پژوهشهای فضائی، سؤالات بیشماری بوجود خواهد آمد. برای مثال مشکلات و مسائل ذیل نیازمند همکاری و هم‌آهنگی میباشد.

تأسیس و نگهداری پایگاهی برای فرود آمدن بر سطح ماه و تجهیزات برای پرتاب از سطح ماه، تعاون مشترک هنگام بروز حوادث و مشکلات، وضع مقررات حقوقی، تأسیس ارتباطات در سطح کرات آسمانی، بهره برداری از معادن، ذخائر منابع طبیعی، توسعه پژوهش‌ها و همکاریهای علمی، تبادل اطلاعات هواشناسی و فضا شناسی و اطلاعات دیگری که برای افراد در سطح ماه ضروری است، همچنین مسائل بسیاری که قابل پیش بینی نیستند. بشر خواهان کشف فضا، ماه و دیگر کرات آسمانی و علاقمندی استفاده و بکار بردن آنها در راه صلح و ترقی است و کلیه دول باید آنرا دنبال کنند.

کشف و استفاده از فضا و کرات آسمانی بر طبق اصول اساسی حقوق بین‌المللی
در پیمان فضا چنین مقرر شده است که: «دول در اکتشاف و بهره برداری از فضا یعنی ماه و کرات دیگر آسمانی بر طبق حقوق بین‌المللی که شامل منشور سازمان ملل میگردد برای حفظ صلح و امنیت جهانی و توسعه و پیشرفت همکاری و تقاضای بین‌المللی فعالیت خود

۱ - برای شرح و تفصیل بیشتر در ارزیابی نظریه حقوق دانهای آمریکائی در این قضیه به مقاله « ماه، سیاست و حقوق » در مجله امور بین‌المللی شماره ۱۰ سال ۱۹۶۶ صفحات

۵۰-۵۲ مراجعه شود. International Affairs, No. 10. 1966.

۲ - سی. ویلفرد جنکنز. «حقوق فضا» لندن ۱۹۶۵ صفحه ۲۰۱.

2- C. Wilfred. Jenks, Space Law, London, 1965. P. 201.

3- Antarctic Treaty 1959.

را ادامه دهند. « (ماده III).

بدین ترتیب پیمان، اصلی را که بر اثر نفوذ بشر به اعماق دنیای ستارگان و کائنات و فعالیت های دول در این زمینه بوجود آمده است تأیید میکند.

اصول اساسی (عمومی) حقوق بین الملل باید در مورد روابط بین دول که در ضمن تحقیقات فضائی آنان بوجود میآید با توجه به مشخصات و فعالیت آنها در فضا و کرات آسمانی بکار برده شود. این مشخصات در مقررات حقوقی بین الملل منعکس شده است، بعنوان مثال اصل مربوط به منع تصرف و تخصیص ملی فضا و کرات آسمانی را میتوان نام برد. این اصل قلمرو قضائی فضای ماوراء جورا اساساً از قلمرو فضای جو که بدول تعلق دارد و تحت تسلط انحصاری خود از آن بهره می برند مجزا می سازد، همین اصل در مورد کرات آسمانی نیز صادق است بنا بر این به اصل حاکمیت سرزمینی دولت ها که طبق مقررات حقوق بین الملل پذیرفته شده است، در مورد کرات آسمانی نمیتوان استناد کرد.

آیا پیروزی های عظیم تکنولوژی و علمی عصر ما فوایدی برای تمام کشورها بارمغان میآورد و یا آنکه مصیبتی غیر قابل پیش بینی برای بشر بیار خواهد آورد؟ جواب این سؤال بستگی به این دارد که تا چه حد و به چه نحو اصول حقوق بین الملل که شامل منشور سازمان ملل نیز میشود، نه فقط بر سطح زمین بلکه در فضا نیز رعایت شود.

در اکتشافات فضائی، دول باید اولاً و مقدمتاً در مورد اصول اساسی حقوق فضا مانند اصل عدم توسل بزور حل اختلاف بطریق مسالمت آمیز، تحریم تبلیغات جنگی و خلع سلاح، راهنمایی شوند.

اصل عدم توسل بزور یک اصل شناخته شده جهانی حقوق بین الملل است که حوزه عملیات آن شامل فعالیت های دول در فضا نیز میشود. این اصل نه فقط ممانعت ایجاد نمی کند بلکه بالعکس متضمن پذیرش اصول قوانین مخصوصی است که شرایط منشور سازمان ملل را تحکیم می نماید و توسل بزور و تجاوز در فضا و یا بخاطر فضا را عملاً غیر ممکن میسازد. ایفاگر چنین نقش مهمی در احترام و جلوگیری از تجاوز میتواند یک موافقت نامه بین المللی و یا یک سند بین المللی باشد که جاسوسی از فضا را ممنوع سازد. اصل عدم تجاوز بهیچ وجه مانع استفاده از فضا برای حمله متقابل به عنوان دفاع در مقابل تجاوز نیست.

بعبارت دیگر، استفاده از فضا برای مقاصد نظامی در صورتیکه بر طبق ماده ۵۱ منشور سازمان ملل باشد ممنوع نمی باشد زیرا ماده ۵۱ اجازه دفاع یک یا چند جانبه را به هنگامیکه دولتی مورد تجاوز قرار گیرد داده است تلاش برای این ماده بهیچ عنوان قابل اغماض نخواهد بود بعنوان مثال میتوان بگفته بعضی حقوق دانهای آمریکائی استناد کرد که عضویت در سازمان ملل بمعنی انصراف از حق عرفی در پیشگیری یا دفاع در مقابل تجاوز نمی باشد.

ماده ۵۱ منشور ملل متحد صریحاً چنین مشاجراتی را مردودی شناسد و حق دفاع را فقط در صورت حمله مسلحانه مجاز میداند ولی تحت عنوان «دفاع» هیچ کشوری حق ندارد دست به عملیاتی بزند که بمنظور جلوگیری از حمله احتمالی باشد.

بهر حال این ماده دول را از حق خود که برای حفظ امنیت خویش باید تدابیر اساسی اتخاذ نمایند مانند آنچه که در فصل هفتم در منشور سازمان ملل ذکر شده است (عملیات در مقابل تهدید و یا بمخاطره افتادن صلح ، نقض صلح ، و عملیات تعرضی) با زنی دارد .
حقوق دان اطریشی . فازان (E.Fasan) طرفدار قانونی نمودن دفاع در فضا ، و همچنین دفاع در مقابل حمله ایکه از داخل و یا خارج از فضای ماوراء جومی شود ، می باشد و معتقد است که توجیه حمله بسوی زمین مستلزم تلافی و حمله به کرات آسمانی نیست حتی اگر دشمن پایگاهی در آن کره داشته باشد ^۱ .

چنین نتیجه گیری فقط از توجهات بشر دوستی ناشی میشود تا زمانی که موافقت نامه های بین المللی صحیحی تصویب نشده باشد قابل اجراء نیست .
شرایط منشور سازمان ملل راجع به توافق و حل مسالمت آمیز اختلافات ، (قسمت سوم از ماده دوم فصل ۶) مربوط به اختلافاتی است که امکان دارد بین دو دولت در حین اکتشافات فضائی ایشان در مورد ماه و دیگر کرات آسمانی ایجاد شود .
مللی که بفعالیت های فضائی اشتغال دارند موظف هستند که اختلافات خود را فقط از طریق مسالمت آمیز حل و فصل نمایند . برگزیدن طرق صلح جو یانه برای تصفیه و حل اختلافات به کشورهای مربوط واگذار شده است ^۲ .
این نکته در طرح پیمان شوروی در اصول حاکمه بر فعالیت های ملل برای اکتشاف و استفاده از فضا یعنی ماه و دیگر کرات آسمانی صریحاً ذکر شده است ^۳ .
با وجود آنکه شرایط این طرح شوروی در متن نهائی پیمان گنجانده نشد ، ولی بدون شك در تدوین موافقت نامه های بین المللی برای اکتشافات صلح جو یانه فضائی ایفاگر نقش مهمی خواهد بود .

1- E. Fasan «Law and Peace For The Celestial Bodies»

« حقوق و صلح برای کرات آسمانی » گزارش تسلیم شده به سومین کنفرانس فدراسیون بین المللی فضا نوردان در « وارتا » بلنارستان در سال ۱۹۶۲ .

2- A. P. Movchan, peaceful means of Settling International Disputs, 1957.

۳- در ماده ۱۵ پیمان چنین نوشته شده است : « الف ... اگر مابین دو یا چند دولت اختلافی پیدا شود با توجه به تفسیر و اجراء مفاد پیمان اگر طرفین دعوی از متعهدین پیمان باشند باید بین خود بامشورت و با در نظر داشتن حل اختلافات از طریق مذاکره ، تحقیق ، وساطت ، مصالحه ، حکمت و یاراه حل های قضائی و یا هر شیوه مسالمت آمیز دیگری رفع اختلافات بنمایند .
ب- اگر اختلافاتی از این قبیل بطرق ذکر شده مسالمت آمیز حل و فصل نشد با رضایت اطراف دعوا باید به دادگاه بین المللی ارجاع گردد ، اما اگر مذاکرات در دادگاه عالی بین المللی با شکست مواجه شود این مسئولیت را از دوش طرفین دعوی بر نماید و آنها هنوز باید کوشش کنند تا از طرق دیگر مسالمت آمیز که در بند « الف » این ماده ذکر شد به توافق برسند .»

اصل عدم تجاوز شامل ممنوعیت جنگهای تجاوزکارانه و تهدید یا استفاده از قدرت در روابط بین‌المللی میشود ولی مستقیماً مانع اقدامات ایده‌نژولژیکی برای نبردهای تعرضی نمی‌گردد. بلکه عمل اخیر دراصل «ممنوعیت تبلیغات جنگی» گنجانده شده است. بموجب این اصل سازمان‌های دولتی از نشر تبلیغات برای جنگ نهی شده اند و موظفند که سازمانهای غیر دولتی و نیز افراد را از این عمل بازدارند^۱.

موافقت نامه ۱۱۰ مورخ ۳ نوامبر ۱۹۴۷ مجمع عمومی سازمان ملل، انواع تبلیغات را که صریحاً یا تلویحاً محرک و یا مشوق هر گونه تهدیدی برای صلح، نقض صلح و یا تجاوز باشد بوسیله هر کشوری که رهبری گردد. محکوم میکند. اصل ممنوعیت تبلیغات جنگی در حال حاضر که ماهواره‌های مخابراتی برای تقویت برنامه‌های رادیو تلویزیونی بیکار می‌رود اهمیت خاصی پیدا کرده است.

در اکتشافات فضائی، ملل باید توسط «اصل ممنوعیت تبلیغات جنگی» راهنمایی شوند. ارتباطات با کمک ماهواره‌های مصنوعی باید برای توسعه روابط بین‌المللی دوستانه بکار برده شود و فقط اطلاعات حقیقی را انتشار دهد.

و حالا دقیقاً روشن میشود که چرا اعلامیه ۱۹۶۳ در اصول حقوقی حاکم بر فعالیت‌های دول در اکتشافات و استفاده از فضا و متعاقب آن معاهده در مورد اصول حاکم بر فعالیت‌های دول در اکتشافات و استفاده از فضا یعنی ماه و دیگر کرات آسمانی، این نکته را یادآور میشود که موافقت نامه مجمع عمومی بتاريخ ۳ نوامبر ۱۹۴۷ که تبلیغات جنگ را چنانچه محتمل بر تحریک و تشویق هر نوع تهدید صلح، نقض صلح و یا تجاوز در فضای ماوراء جو باشد محکوم میکند.

اصل منع تبلیغات جنگ چنان تنظیم شده است که از هر گونه تبلیغ ایده‌نژولژیکی برای جنگ، حتی تبلیغات ملی، نژادی و یا ایجاد دشمنی بین ملل باشد، جلوگیری بعمل آرد. تبلیغات برای ایجاد تنفرات ملی و نژادی و دشمنی بین ملل در مجمع بین‌المللی برای رفع انواع تبعیضات نژادی که در بیستین اجلاس مجمع عمومی در سال ۱۹۶۵ به تصویب رسید محکوم شناخته شده است^۲.

اگر به قرارداد مندرج در قطعنامه مجمع عمومی مصوب ۳ نوامبر ۱۹۴۷ توجه کنیم می‌بینیم که استفاده‌های ممکنه از ماهواره‌های مخابراتی حائز اهمیت فراوانی است. این موضوع در مورد فعالیت‌های سرویس ارتباطات رادیویی در فضا بیشتر باید مورد توجه قرار گیرد. مثلاً برای پیشگیری از بکار بردن ارتباطات رادیویی فضائی برای تبلیغات خصمانه شیوه‌های مطلوب ذیل را میتوان بکار برد:

1 - For details see A.N. Trainin, Defence of peace and Struggle Against Crimes Against Humanity, Moscow, 1956 p. 161-77.

«Responsibility for war propoganda 1959».

۲ - قطعنامه بین‌المللی راجع به رفع انواع تبعیضات نژادی تحت شماره ۲۱۰۶ (X X) مجمع عمومی سازمان ملل در تاریخ ۲۱ دسامبر ۱۹۶۵ بتصویب رسیده است.

۱ - در قسمت مناسبی از موافقت نامه، برای تأسیس يك روش بین المللی در ارتباطات رادیویی از فاصله دور که بكمك اقمار مصنوعی زمین میباشد شرایطی گنجانده شود که دول را موظف به استفاده از این وسائل جدید برای تحکیم روابط بین المللی بسود تمام بشریت و بخاطر تفاهم و دوستی بین المللی باشد.

۲ - در مورد مسائل بین المللی ارتباطات رادیویی از فاصله دور که بكمك اقمار مصنوعی است، اگر دول مصلحت دانستند يك گروه از مشاورین و متخصصین برای اجرای شرایط فوق بکارگمارده شوند.

۳ - برای استفاده از روشهای بین المللی ارتباطات رادیویی از فاصله دور با كملك اقمار مصنوعی، که بسود بشر و بخاطر صلح و دوستی بین المللی باشد قطعنامه ای باید تنظیم و تصویب شود. در این قطعنامه باید موضوع پخش برنامه های واحد که مورد توجه کلیه سکنه زمین باشد گنجانده شود و نیز ترجمه این مطالب بچند زبان در آن واحد ترتیب داده شود.

تهیه این برنامه ها را میتوان به **یونسکو** واگذار نمود تا کمیسیون مخصوص را مأمور رسیدگی باین مسائل بنماید و نیز قطعنامه باید متضمن شرایطی در مورد مسئولیت دول بهنگام تجاوز و تخطی از اصول آن باشد.

در مورد تنظیم چنین قطعنامه ای ممکن است سابقه قرارداد بین المللی « استفاده از انتشارات رادیویی برای مقاصد صلحجویانه » که در بیست و سوم سپتامبر ۱۹۳۶ در ژنو تصویب رسیده است استناد نمود.^۱

اصل خلع سلاح در حقوق بین الملل مخصوصاً در مورد تنظیم مقررات حقوقی سیستم فضائی نقش مهمی را ایفا می نماید. این اصل بوسیله ماده ۱۱ منشور سازمان ملل و موافقتنامه شماره ۱۳۷۸ در چهاردهمین اجلاس مجمع عمومی که مربوط به خلع سلاح عمومی و کامل^۲ و مصوب ۳۰ نوامبر ۱۹۵۹ میباشد تضمین شده است.

اجرای این اصل مستلزم انعقاد موافقت نامه خاص بین الملل در مورد خلع سلاح تحت نظارت دقیق بین المللی در هر يك از مراحل آن است.

تحریم تجاوز و یا عبارتی دیگر خلع سلاح کامل و عمومی نتیجه طبیعی توسعه اصل عدم تجاوز است. تحریم وسائل تجاوز مسلحانه مستلزم استقرار يك نظام بیطرفانه و غیر نظامی در فضای ماوراء جو میباشد. یعنی ممنوعیت استفاده از فضای ماوراء جو برای مقاصد نظامی و این مسأله موجب میشود که اصل استفاده از فضای ماوراء جو منحصر برای مقاصد صلحجویانه مورد تأیید حقوق فضا قرار گیرد. **ناتمام**

---

۱ - اتحاد جماهیر شوروی در طرح این قطعنامه شرکت داشت و قطعنامه مزبور رسماً در تاریخ ۲ آوریل ۱۹۳۸ بمرحله اجرا درآمد اما اوضاع بین المللی در شب قبل از آغاز جنگ جهانی دوم انجام آنرا بعهده تعویق انداخت.